

Бама дадан
иже иди

12

1972

МОНТРЕАЛЬ
ЭКСПОНАТ

Азербайжан
Язычылары
Иттифагы
вә
Азербайжан
ЛККИ МК-нын
эдәби-бәдди
вә
ичтиман-сијаси
ајлыг
журналы

АВШЕРОНДА, дөңизни лап көңәриңдә бир кәндәр вар иди вә елә бил бу саат һәмни кәнд јер үзүндә бирчә кәнд иди, чүнкә кәнд мөһкәмчә шығырды, һәмнә да кәләңмәңдә елвәдә елвәңдә, инс-чһнс јөх иди вә бу тәһһалығ да һаһа тәкчә бу кәндһн тәһһалығ дејилә, елә бил күһүн беләчә гызларында бүтүн јер үзүңү, күрреји-әрди тәһһалығ иди.

Бу кәндһн бирчәртәбәли, инкәртәбәли елвәрһндә, көд-кәңдә чәләр кәләһһн, тахтадан сүрәһи салыңһм, даһнд һасар тикләһһн һәјәртәрһндә салыңһмлары гәрәләһһм һәјәртәрһндә, гызлары чүкәкә һар ағачларында, әңчир ағачларында, тут ағачларында, бәлдүмә күнәһндә һаһа бир дә дөңиз вар иди вә бу саат дөңизни лап һырдаңа ләһәләри һаһлә гүмәларына тәрәф елә мүдәһн-мүдәһн кәлиб-кәлирдә ки, елә бил дөңиз һәмни кәндһн тәһһалығына ләдә дејирди.

Кәндә инс-чһнс көзә дөјмһрдә, бирчә Балададан һаһа; Баладаһһн кәндәрәсә асфәлт јолун сәкһсһндә, тут ағачының дһһнәдә отурмушду вә бүтүн кәнд чәмәатында фәргән, күһүн бу чырыңчырында истидән гәрухуб-еләһрдә; ағачың гәтүр көл-кәсә һә вахт иди јерһн дөјһмәңдә, амма Баладаһһн өз јерһн дөјһмәңдә, елә-еләчә күһүн алтында отуруб чүркү дөјүрәд.

Баладаһһн јалың ағачларына сәндәл кәјмһндә, әһнәдә һарусәһн шәләр, гысағәт мөләһнә трикотаж көјнәк вар иди, һаһына «аеродром» кепка гәтүмүшдү вә һәрдәһнбир тәр дәмчәлары бу «аеродром» кепкаһн алтында јуварәһнлә Баладаһһн сығәт сифәтһндән үзүшәгә аһырды.

Ичи пивә чәләкәләри илә дөлу бир јүк маһына асфәлтдән кәлиб кәчдә вә бу маһының тырылтасы Баладаһһн һеч хошуна кәләмәдә, ағачаһндә әһндән кәчә јаһына јата биләдәһнә көрә, әмәдл-һаһыла гызларың көзләрһн ачыб јерһндә тәрһн-мәдәһн маһының ардыңча баһды, сәһрә көзләрһн гәјүб күнәшә баһды, сәһрә да тут ағачының јерһн дөјһмәңһн гәтүр көл-кәсәһнә баһды, амма әрһндәһндә һә кәсәлтә ону бәсдәһнндә һә дә јерһндә тәрһн-мәдәһн, ағачларының ирәли узәдәб сидиң-үрөк-дәң әснәдә вә гәлларына да кәһнш ачыб јаһыңча кәһнәһндә.

Гарыңдакы һәјәтһн даһ һасарында бир өгәл ушағасының һаһы көрүндү вә бу өгәл ушағы Баладаһһн көрән кичи, тез дә һаһының чәкдә, о саат да һәјәтһн көј дәрәвәләсәһн кичиң гәһһсә ачыды вә һәмни өгәл ушағы һәјәтдә чыһыб Баладаһһн тәрәф кәлдә; бир әһндә јаһмач тутмушду, о бир әһндә дә тахта парчасы, кәлиб Баладаһһн гәбә-

ЕЛЧИН *

Балададашын илк мәһәббәти

НЕКАЈӘ *

гында дајанды вә јаһмачдан дһһләјиб ләззәтлә чейнә-чейнәјә тахта парчасына она узатды:

— Шимагәдәр јон дә мөһкәмчүһн!

Баладаһһндә сәс чыһмады. Өгәл јөнә јаһмачдан ләззәтә бир дһһдән аһыб дејди:

— Нолар, јон дә!

Баладаһһндә сәс чыһмады. Өгәл ағамдәкы дһһндәһн чейнәјә гүртәрәндә сәһрә јөнә дејди:

— Нолар...

Баладаһһн көзләрһн гәјүб бир мүддәт өгәлана баһды, елә бил ону бирһнчә дәфә иди көрүрдү, сәһрә дејди:

— Гәһнһнһн чәк мөндән.

Өгәл әһндәкы јаһмач баһды вә елә бил бир аз мөјүс өлдү ки, јаһмачың гүртәрәһһнә аз гәһыб, дејди:

— Әһмадәһнә әскәрәһнә аһарәндә дөмәдһн ки, ону јерһнә шимагәдәр јөнәчәһн мәнә?

Баладаһһндә сәс чыһмады. Өгәл дејди:

— Дуһнә Әһмадәһндә мәктүб кәләһндә, сәру-шүрдү мөндән ки, шимагәдәр јөнүр сәһнүңү Баладаһһн? Сәһрә да јазыңды ки, мөндән атәһнн сәләм дөкһнн Баладаһһн. Өз чәһнмчүһн!

Баладаһһн әһнәчә јөнә һеч нә дөмәдә вә јөнә дө бир мүддәт јерһндә гыһмәдәһнмады, сәһрә бир бәләчә кәһнәһндә, әһннә шәләрәһһн чыһнә сәһыб «Аһрә» чыһартды. һнһндә бир дөһә сигарет кәһнә вә гәдү гулағының дһһнә, гүтүңү сәдү чыһнә вә бу дөфә дә о бирн әһнн шәләрының о бирн чыһнә сәһыб ачыһыб-өрүтлән бычәг чыһартды, дһһн ачыб дһһрәһндә итләһннә јөһләды вә дејди:

— Вер гүрә.

Сәһрдән бәри сәһрәлә Баладаһһндә чәләб көзләрһн өгәл әһндәкы тахта парчасына она верди вә Баладаһһн дә тахта парчасына аһыб о тәрәф-бу тәрәфһнә баһды, сәһрә да јөнәчә бәһләдә.

Гарыңдакы көј дәрәвәһһнн кичиң гәһһсә јөнә ачыды вә һәјәтдән бир гәдһн чыһыб Баладаһһнн дәһндыкы өгәһнә сәләдди:

— Ағанәчәф, әј Ағанәчәф!

Ағанәчәф аһасына тәрәф баһды:

— Нә һар?

— Кәз отур ушағарың јаһында, кәһрәм бала-ра.

Ағанәчәф бир аһасына баһды, бир Баладаһһн вә әһндәкы јаһмачың аһырыңчы тикәһнн ағыһна сәрух чейнәјә-чейнәјә дејди:

— Гүртәрәндә гыһгыр мәнә кәләһн көтүрүм, һә?

Баладаһһн вә һнһндә иди вә елә бил һеч нә әһн-мһрдә вә умумијәтә елә бил ки, дујә Баладаһһнн вәһнә дејиләдә.

Ағанәчәф гәһыб һәјәтә кирди. Гәдһн кәлиб Баладаһһнн јаһында кечәндә ајаг сәһләды:

— Нечәһн, Баладаһһн, аһнә нечәдир?

Баладаһһн һаһына гәлдәһрдәһн:

Некајә
Удуз
Зейналовһнһндә.

5788

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

- Јахшимыр, — деди.
- Начан кедрин ескериле?
- Пајсада.
- Нишаллаһ. Өймөкдөга да курса кириб орда.
- Баладаш башчыны галдырыб гадына бахды:
- Ман де бирчөжөм.
- Нишаллаһ.

Гадын жүндүн давам етди, Баладаш да тахтана жонмага башлады во бирден јенә башыны галдырыб гадынын ардынагы гышыгырды:

— Өймөкдөга салам јазун мондон атошин. Јазун ки, салам-дуасы вар сонә Баладашын.

Гадын күлүксөиб башыны төрөдә-төрөдә:

- Салам көндөр саг оласун, чох саг ол, — деди во тини бурулу көндүн ити.

Јенә торо көнд иди, бир күнүн чырначыры, бир до тут агачынын алтында отуруб чидд-чөндө ши-хагәдәр јонан Баладашын.

Бир до дониз иди; дониздө көј узагда бирләштинди во күчлө сөзилди во үфүг хәтти елә бил ки, дун-јанын ахыры иди.

Көј төрөжә иди, дониз до далгасы, сөссөң-күзү во бу төмөңликдө, бу сөссөңликдө оү дагитә елә бир әбәдтин бир иди ки, елә бил дундәдә но јагыш оүбү, но чөвүгү, но дониз угултусу, нә дө ки, бир башга шәј.

Өймөкдө јук машынын сәси калди, сонра өзү көрдү во сәс сала-сала асфалта кәлиб Баладашын јанындан өтдү, ијирмә-ијирми беш метр аралыда далады.

Машынын башында јекә бир дәст јүргән-шоңок, миң, тахта кәткәләр, бәјүк палтар долабы, габ-га-чаг, галаң-саңовар бар иди во белә мо'лум олурадү ки, тәзә көк кәлиб.

Сүрүчү мотору сөндүрүб ашагы дүшдү, о төрөф-бү төрөф бојаныб деди:

— Һә, бүдә, бах, бурадир.

Көк бир гадын һыгтана-һыгтана кабинадан дүшүб сүрүчүнүн кестариди тахта галыба бахды, сонра әтрафа нәзәр салды, сонра дониз әмәллик-башлыча сүзб:

— Алаһ Мураддын чаныны саг еласин, — деди. — Лап әнтинә јердә кирәјә көтүрүб багы.

Сүрүчү чибиндә чыхардыгы ачарла тахта ганыны агындакы јекә гыфилы ачды во ганыны итә-дәјиб ичәри бојланды. Әңчир, һейвә во нар агачлары бу бәләчә һәјәти башдан-баша көлкәлик сөмөшди. Артырмалы бирәртәбәли бинанын көнарындан ар-жаја төрөф мейәлик иди. һәјәтин ашагы башында кичик бир бөстан вар иди, бөстанында нәсә икмиртәбәли талвар во бу саат бир дәстө сымгычын һөжин талварын алт мәртәбәсиндәки көлкәликдә чинилдәш-чинилдәш кәфә бахырды.

Көк гадын бу хушман һәјәтин сәәгәсиндән, көл-кәсиндән хәјин фәјизәб олушду во бир мүддәт бө-

ләчә дәјанды ганынын агында, сонра јөгин јадына дүндү ки, ганынын агында дәјанды тамаша сәмә-жә көлкәјибләр бура, шәјдәри ево дашыма галымчлар во көрүрү бу да јадына дүндү ки, он сәккиз яшында гәнәжк бир гызы вар во гыз һәлә бу хушман һәјәтә бахмайыб.

— Сәвә, бир кәл бах көрә но аләмди!.. — Көк гадын әтрафына нәзәр салды во јалынз инди һисс елди ки, Сәвә сәһәрдән бәри көзә дөјмир, бәләчә бир төшвишлә сүрүчү бахды. Сүрүчү до көлләрини әтрафа доладдырыб тәччүбәли чиниләрини чөкди, јә-нин ки, көзә дөјмир Сәвә ханым.

Көк гадын кет-кәдә артан бир төшвишлә јук машынынын дөрдәр төрәфини доладди, о төрөф-бү төрөф бојланды:

— Сәви! һардасан, Сәвә!..

Көк гадынын төшвини јаван-јаван сүрүчү дө сәрајәт едирди:

— Сәвә ханым!

Сүрүчү пәнчәләри үстә галымч машынын башына бојланды — һес ки јох иди.

Догрудан да, һардады көрөсөн бу гыж?

Сәһәрдән бәри тут агачынын дибиндә отуруб ши-хагәдәр јонмагла мәнгул олан Баладашын башыны галдырыб јук машынына төрәф бахды во јенә до башыны ашагы салыб чидд-чөндә ишине давам етди.

Көк гадын сүрүчү јәхылланыб өзү во сөвләриндән гөрхүрүмшү кими:

— Бирдән јонда ушаг машындан дүшөр а?.. — деди.

Сүрүчү оңсуз да башыны итиришди. Јенә пәнчәләри үстә галымч машынын башына бојланды во деди:

— Мурад јондан билсә ки, Сәвә ханым күзәдә кәлиб, моним ганым кетди!..

Көк гадын даһа сүрүчүгә төскәликчә вермөк һалында дәјиди, әмәли-башлы гөрхүдә дүшүмчү:

— Сәви! Сәви!

Бирдән Сәви! сәси кәлиб:

— Һә вар, мамасы?..

Көк гадын дүрүхү до сүрүчүгә бахды. Сүрүчү јенә до чиниләрини чөкди но бу дафә әйлиб машынын алтына бахды, куја ки, Сәви! машынын алтында оламагды.

Көк гадын јенә чагырды:

— Сәвә!

— Воли!..

Сүрүчү до, көк гадын да чан-бәл галымдыны во бу заман машынын башындакы јекә палтар долабынын галымч ачылады во әјиндәки дө дундә елә бил ки, көјүн јәрдәти гатындан үчүб кәлчин Сәви адым молака реверанс етди, јәнин ки, буйуру зат-әлилери, гулдугундә муниторәм.

Көк гадын әлини синәсине апарыб:

— Бириндә до үрәјими партладамсан, — деди, ама күлүксәди, чүнки мо'лум олушуду ки, онун көзә-көңүк гызы јонда машынын башында јерә дүнәјиб во башына башга бир иш до көлкәјиб, елә-беләчә, һәмшикәң әрафатындады.

Сүрүчү елә бил ачаг инди баша дүндү ки, адамны атасыны јандыран күнүн алтында дәјандыб, чибиндән јекә дөсмәләнми чыхардыб үз-көзүнүн төрини сөлдү.

Сәви! пәнч-пәнч тону кими бир көз гырпымында машынын башында јерә атылды во сәһәрдән бәри көзүнүн ондан чөккөјөр Јонмаг да күнүн истисини һисс етди, јериндән галымч шалварынын дагыны чырды во бу дафә кечиб тутун готур көлксәсиндә отуруб:

— Сәви! тахта галымдан бојланыб һәјәтә бахды во әлини әлини аяруб:

— Ой!.. Какаја красота?.. — деди. — Просто прелест!..

Көк гадын бүтүн јәји галагачлары во хушман һәјәти бир до көздән кечириб күзүксәди — һәм өз јеринә сениринди, һәм до гылынын јеринә — во деди:

— Јахшы, шә-шүү дүшүрдөк ки, раһатланар.

Сүрүчү башын јан сүрәһисини ачыб ашагы салды во јөкү бир-бир бојланыб ево апармак бојланды. Сәви! до, аныс да хырда-хуруш ишәлдәри көтүрүб сүрүчүгә көмөк едирди во артыг гана-тәрә бәтими көк гадын һәрдибир јенә до һеч нәни ечине но аламайыб тутун кәксәсиндә ши-хагәдәр јонмагла чынгуз олан Баладашана тәрә нәзәрләр салдыры, јәнин ки, көрүрүсән тәзә гөшүзләр кәлиб, көмөк сәләмәксиндә, көлкәдә аваразланырсан.

Баладашын көк гадынын, сонра да сүрүчүнүн тәрә нәзәрләрини өз үзриндә һисс едирди, ама Баладашын да она көрә Баладашын иди ки, өз билдинин атасына да вермәзди, нәчә ләзим биләрдә, елә до едирди.

Көк гадын лап биртәһәр олушуду, һәрчөнд һәрдибир јөкү јук дашыма әнә зиян сәләмәди. Сәви! нәс ләкин-ләкин чикнәдә-дишкәдәјә көзлө бир китаб көтүрүрдү, ја лап китәк бир бәләма көтүрүрдү, аларыды елә, тәздән галымч јөнисини көтүрүрдү во елә билдини ки, әмәли-башлы иш көртү.

Ахыра сүрүчү бөшәлини башына галымч јекә палтар долабынын јериндән дөбәртәјә башлады во көк гадын да даһа өзүнү сахлаја билмәјиб өзүнү Баладашана тутуду:

— Ај оғлан, — деди, — кәл көмөк елә до бир аа, көрмүрсән күчүмүз чатмыр?..

Баладашын башыны галдырыб бир мүддәт көк гадына бахды во сонра соруңду:

— Монимләсә?

— Һә.. Бәс кимнәм?

Баладашын јөкү до бир мүддәт көк гадына бахды во деди:

— Һәмбәл көтәрдәдә до өзүмүзлә.

Көк гадын баша дүшә билмәди ки, Баладашын бу сөвләри онлары лага гөјмаг үчүн дедир, ја елә доғрудә да бу фикридәр во онлар карәк јүздәминдән көтәрдәләр өзләријә?

Тәрән ај көнәји бөздәнине јалпышын сүрүчү ачыгылы-ачыгылы Баладашана бахыб но нәс дөмәк нәсәди, ама бу заман ганынын агында дәјандын Сәви! Баладашана баха-баһа пытталды во сүрүчү до даһа һеч нә дөмәди.

Баладашын «әеродром» кепкасини јенә димиди алтында Сәви! бахды, сонра әлиндәки тахта парасынын сәккинн үстүнә гөјүб ајага галды, ачылыб-өртүлдән бәләчәги бағалдыб чибини гондо во әдәб-әркилә парусини шалварынын дагыны чырмай аста әдәмләрдә машына шалварындады.

Сәви! күнүн бу чырфачырында Баладашын башына гөјдүтү кепкажа, гулагынын дибиндикә синартә-дә бахды во јенә до пытталды.

Баладашын көчүк гызы бахды во һалына тәһәүт гөјмәдән сүрүчүгә миһар еләрди ки, палтар долабыны ачыкә итәләрди, өзү нәс күрәјини машынын башына сәккәјиб әләзәрини јухары галдыры.

Сүрүчү әвләчә тәрәдүд етди, чүнки дөләк чөк јекә иди, Баладашын чылы, ама Баладашын инәни ола до сирајәт елә во, һыгтана-һыгтына палтар долабыны Баладашын кәријә едирди.

Баладашын әләзәр илә башынын үстүнә әйлимин долабы тутуб адым атыг етәди, ама агырыг алтында димиди тирәдә, кәвләри гаралы во о, бирчә анын чинилә фикриндән кечирди ки, әјәр бу саат бу агыр јүкүн алтында гачмәсә но әскеридә кәдә биләчөк, нә до Өймөкдәги анын курсә кирәчөк, аныс да ағлар галагач елә во јалындын чыхарды ки, јанында «и сәккиз јондә көзәл көр гыз вар но бу гызын ады Сәви! до Сәви! чаман күләди.

Баладашын күчлө кәнара сичарды ки, агыр долабын атында галымч хурд-хондә «мәсәси во долабы бојланды һә, күмбүбүтә илә ағам үстә јерә — гыр сәккинн үстүнә дүшү.

Палтар долабынын күрүлүсүндән сонра бир анык сүзәт чөкдү но јалынз во бир анык сүзәтдән сонра Сәви! әвләчә пытталды, сонра да лап шәгәтәнәк чөккөб күдүб во оңун бу күдүнү елә бил ки, көк гадын јүздәндән ојатды:

— Вахсеј!..

Баладашын әвләчә ағамүстә јерә сәраһимини долаба, сонра да күдүнү илә көндүн һәмшикәң јекә-әгәлдинин алт-үст едән Сәви! бахды во деди:

— Ебә етмәз, дүзәдәриб.

Көк гадын өзүнү сахлаја билмәди:

— Һәјә дүзәләрник, ај ман дөјнә! Хәнилә јөн-дөрмәсини пиһонери, инди до дөјрәсән дүзәләрник?!

Сәви! јендән шәгәтәнәк чөккөб күдүб.

Ягин ки, Мурад жолдана на чаваб верачёви барэ-
до дундан сэрүмү мати-гүтү гүрүчүн балда ма-
нынан башыдан жухарды амангы Балададаша ба-
хырды бу агыны ачып бирөө казма до дежю балы
жю иди.

Балададан исе колларини долабдан чакып жене
Севилэ бахды бу бирди-бирэ баша дунду ки, чэми
Ярмача саат бундан амангач ташымалдыгы бу он
саккиз жылкы квалл гыа ону учун чох дөгма бу экил
бир адамбар; бу инес онун бүтүн бөдөнундн ахып
кечди на она елэ калди ки, денизин ланэлери бүтүн
бөдөнун охлады; денизи исе Балададан чэми дү-
жан, инес едан бу севин икнини адам тамгач четин
инди.

Балададанын илк мэлэбөтти бөлэ башлады на бу
илк чалыбөтүн кэк күнүртөсө нэмин бу долэб ол-
валаты илэ она етеди; Балададан амангач нарусин
шаларнын далыны чырды—куја ки, жене эскини
устундн галдырды на сирпа неч на олмайлаб-
мын ки, керн дөнүб тэчкэ Балададанын кэлэ би-
лөөчн аста бу билкэи денизи уагашланды.

Һәр тэрэф денизи иди на бу саат дөникдэ балыг-
лардан башга бир дэ Балададан узурду; балыглар
көрүчүрдү, амма Балададанын башы денизин үлэ-
риндэ галарды, баттырды, чыхарды; Балададан
елэ еманжыла узурду ки, денизин сакитлиги до өз
сакитлигиндэ галарды, сасекитлиги до өз сасекитли-
гиндэ.

Балададан сузун узуриндэ арпасы үстө чеврилди
бу колларини коју дикди; коју дэ дениз киини нитөба-
сыз иди на бу којуи алтындакы дөникдэ бир Балада-
дан вар иди, бу Балададанын исе узуриндэ он сак-
киз жылкы квалл бир гүлэ вар иди; бу гызын ады
Севил иди, өзү до жанак күзарын иди.

Һанын күзарын гыа инди отурмунду тэзэ һөжөт-
линдикти ири өнчир агачынын алтында, амма даһа
кулжурду, элэлрини хурмагы сачларынын арасындан
башынын архасында чарпалайып ири коју колларини
илкэлениди сөмажа; сөмажа бахырды бу шёр дејир-
ди:

Как прощались, страстно влюбясь
В верности любви...
Вместе тайн приобщаясь,
Недл соловья...
Вял гитару на прощанье
И у струи исторг
Все прощанья, обещанья,
Всея души восторг...
Да, тоска заполонила,
Порвала струна...
Не звала б, да не манила
Безылая страна!
Вспоминай же, ради бога,

Вспоминай меня,
Как седой туман на луга
Встанет до шельги...

Шёр дејирдөн сирпа элэлрини кенин ачып көр-
инди бу далына бу заман һасарын үстүнө дырмач-
тылб она башан Балададанын көрдү, амангач бир ба-
лаа да дурхан киини онду, сирпа сорунду:

— Сен до шёр билдирсин?
— Неш билдирем?
Севил јериндн дикэлб маргага деди:
— Јох а?..—Елэ бил инанымар ки, Балададан
шёр билсир.—Де до бирини.

— Мөктөб-илды бөжөм?..
Элэбэтте, Балададан бир нара шёр билдирди, амма
Балададан ону да билдирди ки, бу шёрларин неч бир
Севилэ лажиг дејис; ја'ин Севилин, бу тэмиз кө-
јүн, бу сасена-сөмирсиз денизин, бах, индики бу да-
гигинин шёрларин дејил о шёрлар; Балададан ону
до билдирди ки, тэмиз коју бахып шёр дејиз гыла
лан инчэ, зориф данымгач лалымдар, амма мөсөлэ
бурасында иди ки, Балададан инчэ бу зориф дејилэ
шарыа билдирди.

Осалын Балададан буну анчиг инди инес елэди,
инди инес елэди ки, о, ја'ин он саккиз жылкы илэ ба-
рабар мөктөбн до јеничэ битиршин чөшүр шма-
гөрдөр устасы Балададан гыла инчэ бу зориф сурөт-
дө, жалкы сөзалар иншадэ-иншадэ данымгач габил-
јетиндэ дејил.

О, үрөјинин лап дөрниклариндэ инес елэди ки,
белөчө һасарын үстүндэ отурбү онча метрликдн та-
маша елэдики бу гыа эслиндэ онун дунжасындан чох-
чох уагашдыр, амма Балададан буну да инес елэди
ки, күнларин бир күнүндө, денизин салында, адыл-
уадузду бир јаз кечесиндэ, өзү до сөрин бир кечөдө
бу узун мөсөлэ јох ола билер, бу көвал гыа да лап
дениз киини ону сачларыны сыгаллајып узундн өнө
билэр.

Балададан елэ бил ки, бу онүшү сифетиндэ инес
етди, диксинди бу сулуз адамлар киини гыза бахды.
Мэ'лүм мөсөлэ иди ки, Севил Балададанын сифет-
лириндн хэбэрсиз иди, бир нечэ саниж бундан өвар
онун арыг узундн өндүјүндн до хэбэрсиз иди. О,
Балададанын башындакы «аеродром» кеппакја бахып
көлэрини сузду бу Балададан да баша дунду ки,
онун бу саат шёр дејэ билмэксиз чох пини онду.

Севилин анасы артырмадакы гыа пилтөсинин үс-
түндэ тэзэ лөбја гызардырды но һасара дырмашмыш
Балададанын көрандэ лап чин аткыа минди:

— Манэ бах, өра нијэ дырмашмисан? Башына
јөр гөһөртү?!

Балададан көк арпада бахды бу неч на дејимэ
һасардан јерэ атылды, нарусин шаларынын далы-
ны чырпып сөндолорини бурну илэ гүмү тозангајла-
тозангајла һасарларарасы јон илэ уагашланды.

Севилин анасы пилтөсин үстүндэ лөбјаја дөр-
беш жузурта чырпып һалэ до энчир агачынын ал-
тында отурчун гызына деди:

— Мурад калмак иншадлар, дур габдан-гага-
дан јиг сүлөшү үстүнэ...

Севил Мурадн адыны ешиндө күлүксөди на
гүш киини галып отага кирди.
Севилин анасы пилтөсин ондуу лап азып сарым-
саг амангач баллады бу бу заман һөјитни тахта га-
нысы аманды на Балададан һөр элиндэ ичи су илэ
дөдү бир ведра һыгытна-һыгытна кэлэб дајанды һө-
јитин ортасына.

Севилин анасы тэрэ-тэрэ Балададаша бахды
бу Балададан да бир мүдөт бу көк арпада бахып:
— Шоалар сујурду,—деди.—Көтирдим сизүчүн,
иншадлар.

Севилин анасы деди:
— Кет, бала, кет. Сөндн неч кич неч на иста-
мөјиб, кет өз ишинэ, күчүнэ...

Балададан, «аеродром» кеппасынын алтындн
дөр дамчылары сузудэ-сузудэ јене до бир нечэ
мүдөт көк арпада бахды на неч на дејимдн керн
дөнүб элиндикн ведраларга бирликдэ һөјөтдн чыг-
мач истеди.

Севилин анасы архадн ону сөсөлдн:
— Догрудн шоалар сујурду?

Балададан ајак салајып көк арпада сары чев-
рилди во бу көк арпада инанымарг үчүн сакти-
үрөкдн анд ичди:

— Кеппа һатгы шоалар сујурду, инанчыреуз?
Севилин анасы елэ бил ешиткэди:

— Нэ?!

Балададан ведралери јерэ гојуб элини кеппасина
вурду во деди:

— Әшин, кеппака анд өсетүн ки, шоалар сујур-
дур, неш инанчырем е, сөп?..

Бирдн Севил евин галысындан һөјөт тэрэф бой-
ланды во:

— Неча, неча?—деди.—Кеппак һатгы?..—Сирпа
да башпады штангач чөкиб келди.

Балададан баша дунмади ки, Севил инди лөјэ
күлүр; эслиндэ Севилин күлмөји, өзү до штангач
чөкиб күлмөји онун хонуча кэлдирди но бунэ көрө
до неч үрөјиндэ он на ачыгылана билдирди ки, адам
белэ күлөјин кэлма.

Севилин анасы деди:
— Јакшы, көтиримсин, иер иншадлар, амма дај
зөһмөт чөккө бундан сөрө.

Балададан јене до керн гатядып ведралери һыг-
гытна-һыгытна артырмаја галдырды на сузу ири дө-
мир габя бонгалды. Бу заман һөјитни галысы аг-
алында гырмыла ронкин бир «Москвич» дајанды.
Севилин анасы о саат эл-ајатга дунуш:

— Мурад кэлди!—деди.—Сева, Мурад кэлди!

Севил галысык отагдан чымып гача-гача һөјөт
дунду. Анасы да Балададанын јаминдан чыхарып
дөниклэ алларини сизэ-сизэ һөјөт енди.

Мурад отуз јашында, бөјүз-бөјүздү, јарашмыл
бир киини иди. О, машындан дунүб һөјөт кирөндө
өзү бел сөзөрдн бөри күнүн алтында тэгетеси галы-
мы бу һөјөт бир манашка калди, бу балача евин,
артырмадын, пилтөсин—һөр шејин санбалы арты.

Мурад:
— Һа, нечади?—деди.—Неча јерданименин?

Севил:
— Отигга!—деди на өзүнү сахлаја билмөјиб Му-
радын гогуна гысылды; анасы јашында олмабарды,
јајин инди Мурадн бонуча сарылачгады.

Севилин анасы да буну инес елэјиб бир өз өзүнү
итрөн киини онду, сөвирэ деди:

— Лап јашмыды буралар. Лап јашмыча да јер-
даниминик.

Мурад атрафы көздн кечирип өзүндн во бүтүн
бу һөјөт-төрдн рапы һалла деди:

— Шөһөрдэ бир иста бүрөк вар ки, адам һөфөс
ала билчир.

Севил онун колларини ичине бахып:
— Јөрүмчусан?—деди на елэ деди ки, анасы је-
но бир балача өзүнү итрөн киини онду; гыа амангач-
анкар Мурадн бонуча сарыламаг истедири.

Бу саат неч кич билдирди ки, дунда Балада-
дан адылб бир адам вар на таманжа јаддан чыла-
дыман Балададан бөш ведралери элине азып он-
ларын јашындан өтмач истөрдө Мурад сорунду:
— Бу кичир беаз?

Севил Балададанын «аеродром» кеппасынын ал-
тындн дөр дамчылары сузундн сифетинэ бахып
боркдн күлүд.

Севилин анасы деди:
— Шоалар сују көтириб билэ ики ведрэ.

Севил исе күлүрдү, Балададан ајак сахалајып Се-
вилэ бахды. Балададан үчүн фөргн јох иди ки,
бу он саккиз жылкы квалл гызын јашында быгыбу-
ма шырпы бир иган дајанды во оланын төптэ-
те гырмын «Москвич» вар во Балададанын колларини
борөдөб белөчө гыла бахмачы һанын олганын
хонуча калчир; Балададан бирди-бирэ онун үчүн
бу галар дөгма на экил олан бу көј көвалэр, хурма-
ја сачлар, аг бөшика бахмач истедири во бунэ кө-
рө до бахырды.

Мурад элини чөбино салып бир дөңө күчүн ча-
патып чыхарды на Балададана уагыды:

— Тут.

Балададан колларини хурмагы сачлардан, коју кө-
лөрдн, аг бонидн чөкиб күчүн маналыга бахды.

Элэбэтте, башга вахтаар өсөлдн, Балададан ја сө-
јүн сөјрдн, ја күчүн маналыгы азыл ынамадалар-
ды көрдн јединчи гатына, ахар ки, бир иш елөди.
Амма мөсөлэ бурасында иди ки, бу дөгма Балада-

даш өзүнү тамам итирмишиди өз билчирди ки, но элсини, чүнкү би догига онун жанында он саккиз даны квал бир гыз даганмышы, өзү де гыз көз бахык калып ше'ларо деги билчирди но инди бу гыз да намин кулаш манатыга бахчирди.

Севилин анасы деди:
— Ела-белә котрир бе, ај Мурад, пуласу.
Мурад кулауседи:
— Ебг етмаз, гој кедиб пиво ичсин, сарилдесин. Балададан неч бир сөз демөйб бош ведрелөр элинде һөјотдон чымды.
Архадан Мурадды сәси казди:
— Аз олу?

Сонра да көј көшү, хурмајы сацды, аг боинали һазин он саккиз жашы гыз беркдон куладу.

Ики ај вар инди: бири көјдө, бири де донизда во дониздакы бу ај нарын ләпаләрин үзөринде ойнајарды. Балададан сәйнада—гүмүн үстүндө отуруб көзләрини дониздакы ајдан чөкширди.

Бүтүн сәйнаде неч ким жох инди, бир дониз инди, бир Балададан, бир де дониздакы аркан бу ај.

Сәвилни бу тоһналыгы бир һазиллик котричмшиди во Балададан да һезин һазиллик ичинде көзләрини дониздакы ајдан чөкө билчирди.

Һөһөјөт Балададан ајага галхык һарусини шалварини даламын чырдыди во јаваш-јаваш сәвилдинде узгалышы галгалгаларын арасы ила кәндө төрөф калди.

Аганәчөфиникин һөһөјөтәриндон кәлән маһны сәси әләми көтүрүмүздү: Гадир Рустөмө «Сона бубајларын оубуруду во Балададан да маһиниын муһажирәти ила Севилкинин тәһ һөһөјәтәринини даһ һасарына да ырмашып гаранлыгдан онларын шыгыгы артырмасына бахды.

Севил, анасы во Мурад артырмадакы кичик мин һарысында отуруб чај ичирди.

Севилин анасы:
— Сән аллаһ, маһини јаваш сур,—деди.—Урәјим галачә сөнин јанында. Телефон да жохурд ким, шөһәра чатаңда зәнк әләйб дөјәсин.

Мурад кулауседи:
— Онеуз да јаваш сүрүрөм. Никаран галамайын.

Севил деди:
— Гал бурда де, но өлар?..

Мурад деди:
— Ләһини дејил...
— Ләһини дејил...

Севилин анасы деди:
— Бирчө тојунуз тез өләсөјди...

Балададан атылып һасардан дүмдү во динһәзәсәләзә һарусини шалварини даламын чырдыб Севилкинин һөһөјәтәриндон узгалашды.

Јенә күңи чырмачыры иди во белә исти өлд, өзү де һанбө күнү—дәниз де, сәйлик де адамак дәлу иди.

Балададан дониздон төрөчө чымшынди но аз гала динһәзәчә узанан гара трускии налик бадырына јалшымышыды.

Аганәчөф элиндеки тахта нимәгәләри гулауга јорта-јорта она јалшылашды:

— Оһкәдагадан бу күн мәктүб алмышыг. Сәси сала лама јазыр. Дејир кәләсин мәнин јаныма, Амурски өбләста. Дејир ки, курса да кирәк јашып. Ордан сонра вәјенин академјада да кирәк олар антиго. Мөн де бу күн јаздым она ки, Балададан јашымы нимәгәләрлөр үзәндир мәнжүчү. Анам да јазды ки, Балададан салам дејир сәси.

Балададан бирдөн-бири:
— Сәси но вар е...—деди.—Дунја вечнино дө јул!...—Сонра гүмүн үзәринде узаныб көзләрини гыды во күнәшө бахды.

Аганәчөф өмүрүдө Балададашдан белә сөзлөр кәләмәздә во маты-гүтү гурумуш һалда көрәләрди өзүгү билчирди ки, но десин. Сонра сәйлик төрөф кәлән гырмакы «Москвич» көстөри:

— Управдајушин кәлир,—деди.
Балададан соршуду:
— Ким?

Аганәчөф деди:
— Управдајушин.

— Управдајушин кимдир?
— Оје, гырмакы «Москвич» кәлир.

Балададан дикалиб гырмакы «Москвич» бахды. Аганәчөф һөсәд дәлу көзләрини бу тәһтәзә гырмакы «Москвич» һөһөјәтәрини деди:

— Тәзә гоншүмүздү гыз. Бу да онун иһаналысыды. Јајучи кәлиблөр, јенә гејүндәкәләр шөһәра пајызда. Гызин анасы дејир ки, управајушунди во. Билчирс нечә килә олар гызын анасы? Өзү белә әнтигидир, анчәк анасы јуз килә олар.

Балададан диләри үсө гүмдә отуруб Мурада Севилә бахчирды.

Севилин хурмајы сацлары чылап чиниләринә тоқулашды. Севилин чылап гычлары, јалын ајларлы гүмүн үзәринде елә аддымлајарды ки, елә бил бүтүн бу дониз де, бүтүн бу сәйна де бу гычлары сәйлик мәхсус иди. Мурадды әзәләләр сәйлик сәһнә бәдәни доникон суларын јарды, Севилә јол ачыды во онлар үзә-үзә сәйлидон узгаландылар.

Балададан донизде иди во донизде Балададашдан, бир де ки... Севилдән баһта неч ким јох инди. Севил сузда Балададашын голлары үзәрино узанымышды. Севилин хурмајы сацлары доникон үзәно јалшымышыды. Балададан Севилә әләринде түмүк доникон үзү ила көздирди. Севил көзләрини јалшыды во күлүмсөјәрдир, һәм де ше'р пычылдајарды. Балададан Севилни аг боиналине, сүјүн үзәринде јалшымы хурмајы сацларына, ше'р пычылдајан доғалгаларындакы күлүмсөјә бахчирды во о да күлүмсөјәрдир.

Севил көј көзләрини ачыб Балададаша бахды, сонра әлини узалды онун сәйфинде—кәздирди, сонра доғалгаларын түшүндә отуру. Балададан дониз тамак берди во әли онду, онду во үфүтө бахды.

Көмкөј үфүг хәти во дониз хөһөбәдәринин сәрһөздә иди; бу үфүг хәттидон бу төрөфә Баладададан Севилни әләми иди; бу үфүг хәттидон бу төрөфә Баладададан бүтүн дониз Балададашла Севилни иди во Севилни хурмајы сацлары бу доникон үзәрино јалшымышыды. Балададан әләри үстүндә тұтатту; Севилә төрөф әйлиб онун хурмајы сацларыны во доникон өймөкә бахчирды.

— Јенин вар баг үчүн, иһәтәмирән?
Балададан көзләрини дониздә чәкиб өшнәк һарәсында отурумшү гөчә кишигә бахды, елә бил нечә но көрдү но һез не өшнәкәдә, тәздән дониз бахды, кәлән донизда даһа не Севил вар иди, но де Севилни хурмајы сацлары доникон үзәрино јалшымышыды.

— Јенин вар дејирәм, баг үчүн, ләләмдир.

Балададан јенә де көзләрини дониздә чәкиб өшнәк һарәсында отурумшү гөчә кишигә бахды, әһвалчә елә бил ки, төмүкө етди; во киши һардан нејдә олды белә? сонра отуруб јердән ајага галхык һарусини шалварини даламын чырдыди, чаваб көләјән гөчәја һез но дөсәдән адамәзә, бөһөһөн сәйлидин узгалашды.

Араб да төкәләри чырылдаја-чырылдаја ахшып торананда сәйликә јојуна давам етди.

Балададан галгалгаларын арасындан кечиб кәндә кирәдә һәвә тамам гаралымышды во «, јенә де Севилкинин һөһөјәтәринини даһ һасарына дымрашып гаранлыгдан иһыгы артырмаја бахды.

Севил артырмадакы һәсир креслода тәчә отурумшү, әлиндә де китаб вар иди.

Севил сәкичә отуруб китаб охујурду во хәбирин јох инди ки, чөни јарымчә саат бүндән әһвал онун бу хурмајы сацлары бүтүн доникон үзәрино јалшымышы; хәбирин јох инди ки, Балададан доникон үзәрино јалшымышы во сацлары чөни јарымчә саат бүндән әһвал оупурду; хәбирин јох инди ки, онун бу хурмајы сацларыннын шөрмәзә төһини Балададан инди де доғалгаларына һисс едирди.

Бирдөн Севил көј көзләрини китабдан чәкиб бир нечә аһ гаранлыга—Балададашын һасарә дымрашдыгы сөмтө бахды во деди:

— Јенә кәлиб чымхысан һасарә?

Балададашын үрөји бирдөн-бири гырылып һасарини дөһини дүмдү—габгалар белә шөһлөр өймәкәдә Балададашла.

Севил деди:
— Билчирәм де, һасарин үстүндәсин. Дунан ахшып да чымхындан өрә. Елә билчирс хәбирин јох инди? Мурада дөсөж билчирс нејирәк сәси?

Балададашдан сәс чымхыды. Төкчә гурбагалар гурудајарды—дөјәсин јаргыш јарагачады. Бир де ки,

чырчырмачаларын сәси әләми көтүрүмүздү башына. Севилкинин сөһинди де сәс кәлирди—јәтин теләвизорда кино көстөрдиләр во Севилни анасы де отуруб кишигә бахчирды.

Севил көзләрини гаранлыгдан чәкәндә деди:
— На иһәтәмирән? Сәнин тәјнама? Кет бир күлүкә кепка һез... Кепка дејилә е, аерөдрөмдү, аерөдрөм.

Сонра Севил өзү во сәваларни куладу.
Севилин анасы иһәтәрдән бөһәләб соршуду:

— Кимдә даһмырәсин елә?
— Неч кимәз. Өзүз өзүмә!—Севил јенә куладу.

— Олмаз?

Балададан баһа дүмдү ки, ашыгы дүмөк ләләмдир во бурадан кетмак ләләмдир, өзү де даһа белә вәхт бу һасарә дымрашмаг ләләм деди. Балададаш буну баһа дүмдүрдү, аһма чәкәзә бұрышын-дәјди ки, әл-ајагы өзүне бахчирды, елә бил ки, Севилни сәваләри онун үрөјини кәһиб һасарини дөһини атмамышыды, әлини, ајларларны гуртүтүшү.

Севил даһа күлүмдүр. Во доғә јан ачыгы-ачыгылы деди:

— Иһә дүшүб кетмирсән? Сәнин үчүдән кәдиб сәнин иһәтисиндә отуруб?

Јенә де гурбагаларда чырчырмачаларын сөһиндән баһта чәкәлдән во Севил иһәрәлә ајага галхык өвә кирди, һаныны да арләсинчә чырды.

Балададан бир мүддәт гурбагаларда чырчырмачаларын сәсино гулап асы, сонра ахыры ки, һасарин үстүндән дүшүб Севилкинин һөһөјәтәриндон узгалашды.

Во доғә Балададашын јарданан чымды ки, һарусини шалварыннын даламын чырдысын.

Көнд габгада иди во Балададан мин әлинин иһәсини де һарусини шалварыннын чыбарини сөхүб күтүн алыңды асфалт јолун ортасы ила кәндә төрөф аддымлајарды.

Гырмакы «Москвич» аркадан кәлиб онун јанында далајды во Мурад маһиниын пәһчәрәсиндән бөһәләнәб.

— Кәл отур,—деди.

Балададан бир гырмакы «Москвич», бир де көнд төрөфә бахды, сонра әләрини шалварыннын чыбарини ачыб Мурадды јанында отуруб.

Гырмакы «Москвич» јојуна давам етди.
Мурад көзләрини асфалтдан чөкәјөрәк соршуду:

— Охујурсән?
Балададан елә бил ки, атасыннын маһымынжын кийи, јерини рәһәтләјиб деди:

— Охујурәм дәј. Гуртырмышам мәктәби.

— Иһәтәмирән сә?
— Амурски өбләста кәдәчәјәк һәһәздә, әскәри-јә. Гајыдандан сонра иһәләчәјәк.

— Эскөр ийә?— Мурад күлүмсөди.— Өзү өз аягыла эскәријә кедирсән?

— Һә, өзүм өз аягыла эскәријә кедирәм. — Балададаш Мурада бахды вә ариф олмасадын да баша дүшәрдн ки, бу саат бу «Москвич» сәһиһи онун көзләриндә чох исе адамдыр.

Мурад деди:

— Сәһә нә вар ки, субај олгансан, лап дүнианы о балшына да кедә биләрсән. Күндә дә бир ғыыла кеф едәјәрсән. — Сонра әлини узатдыб машынын сандыгасыны ачды вә ичиндән балача бир гуту кәтүрдү.

Гутуда ғыыла медалјон вар иди.

Мурад деди:

— Даһа бизим күнүмүдә дејилсән ки, кедиб ғыыладан, брилјантдан алыб кәтирсән ки, нишанлынын хону кәлсин.— Сонра медалјону чыхардыб көјнәјини дән чибинә гәдү вә бош гутуну Балададаша узатды. — Ала, јакшы гутуду, бағынлајырам сәһә. Адам һәдијәни гәдә верәндә елә биләләр ки, гижәтини кәлә сохурса. Гижәти дә ки, һәмишә јазырлар гутунун үстүнә.

Балададаш һеч нә демәјиб бош гутуну алды вә деди:

— Сахла бурда, дүшүрәм.

Гырмызы «Москвич» кәндн кирәчәјиндә дәннә тәрәф дүшән гүм јолун јанында дајанды. Балададаш гапыны ачыб машындан дүшүдү, сонра әлини чибинә салыб үч дәнә ијрим гәһлик чыхартды вә дәмир пуллары бир-бир машынын отураггына атыб:

— Чох саг ол,— деди.— Бу да јол хәрчин. —

Сонра машынын гапысыны бағлады, парусин шалварынын далыны чырпа-чырпа дәннә тәрәф адым-лады.

Мурад архадан нә исә ғышгырды, амма Балададаш һеч нә ешитмәди вә кери дә чөнүб бахмады.

Балададаш дәннә тәрәф кедә-кедә алиндәки медалјон гутусуна бахды, сонра гутуну бир аз габага атыб гача-гача һавлада төпкәлә вурду. Гуту көјүн јединчи гатына бағлды вә һара дүшүдү мәлүм олмады.

Балададаш гача-гача «аеродром» кепкасыны, илачил трикотаж көјнәјини, парусин шалварыны, сәндәлләрини чыхарыб өзүнү дәннә верди, бир аз әлгә атыб архасы үстә сүјүн узаринда узанды вә көјә бахды: көј тәмиз вә сонсуз иди вә бу саат бу сонсуз көј дә бу дәннә кичи анчаг Балададаша мөхүсе иди.

Балададашын илк мәһәббәт маңарасы беләә сәһә јетди вә бу мәһәббәт маңарасыны о, јалныз бир дөфә— Амур вилајәтиндә эскәр хидмәтинә кедәркән гатарда хатырлады вә хурмајы сәчларын һәмни шор-мәлә тәһни догагларында һисс етди.

Мјун, 1972.

ӨЛҮМ
СЕВНИМНӘС
ГОЛ...

Ə. Ə. Ə. Ə.

ГАРДАШ ХАЛГЫН ГӘҤРӘМАНЫ

ОНУ һеч вахт көрмәмишәм. Әмәлләри, икид-лији, дојуш јолдашлары һаггында хиләс етдији вәтәндашлар вә бир дә... ону вахты илә севән ғыз даншыыб.

Доғулдуғу тарих узаклара кедиб чыхыр. Дунја мүнәрибәси башлананда һәјәтә кәлиб. Аз Јашајыб, өмүрүнүн отузунчу баһарында һәјәтдан кәчүб.

Кировабадда бир ев вар. О евдә ушаглыг, кәччлик илләринин көврәк хатирәләри вар. Бир дә ки, јол көзләјәнләр... Оғул исе кедиб. Әбәди оларәг доема јурддан узак дүшүб. Амма әвәзиндә бир шөһрәт дә артыб јер үзүндә. Бу шөһрәти елә обаја даһа чох кәрәк олмаг дүјүсү. Вәтән гаршысындакы хидмәти борч дунјага кәтириб. Кировабат, Шорс күчәси. 4. Бу һәјәтә јолун дүшсә онун әтрини дујар, сәһни ешидәрсән. Үст-үстә галаганлыыш мөктублар да ондан сөз ачар, шәхси сәһләндәр дә, чичәкләр кизин һәр баһар ачылыб-солан хатирәләр дә...

... Латвија ССР-нин Лүдз шөһәриндәки гардашлыг гәбиристанлыгынын јанындан кәчәләр ајаг сахлајыр, икидләрин хатирәсини сүкүтла јад едирләр. Бурада бир мазар да вар. О, азәрбајҹанлы Әјјүб Әкбар оғлу Әлизадәнин гәбридир.